

засвоївши відомий досвід, набували б одночасно необхідних рис і властивостей особистості вчителя, що характеризують творчий підхід до майбутньої професійної діяльності. При цьому необхідно забезпечити активну позицію кожному студенту, щоб він при виконанні завдань виступав не як сторонній спостерігач, а як безпосередній учасник, організатор.

Самостійну роботу необхідно організовувати таким чином, щоб кожний учасник вносив у неї свій унікальний досвід, яким не володіє ніхто інший, окрім нього. Тільки за цієї умови самостійна робота допоможе студентам не лише ознайомитися з різноманіттям її форм, але й перевірити свої індивідуальні можливості і можливості товаришів по групі, спонукатиме їх до творчості, сприятиме самореалізації особистості майбутнього педагога.

Самостійна робота, на наше переконання, є додатковим джерелом резерву часу, що дозволяє більш цілеспрямовано і результативно вирішувати завдання підготовки конкурентноспроможного спеціаліста в умовах педагогічного вузу.

З.М.Мірошник

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ В ОНТОГЕНЕЗІ

В статье раскрываются психологические причины и определены педагогические условия формирования Я-концепции младшего школьника в современной семье, учителями и сверстниками.

The article displays the psychological reasons and defines pedagogical conditions of creating "I- conception" of juniours in modern family.

Сучасна психологія характеризує особистість як цілісну психологічну структуру, що виникає в процесі життя й виховання і виконує певну функцію у взаємодії людини з оточуючим світом. Смісл всього онтогенетичного розвитку полягає в послідовному становленні кожної дитини особистістю. З істоти, що засвоює накопичений людством

соціальний досвід, вона перетворюється у творця цього досвіду (Ананьєв Б.Г., Божович Л.І., Виготський Л.С.).

На думку багатьох дослідників, саме молодший шкільний вік можна розглядати як унікальний період соціального розвитку людини, формування системи уявлень дитини про себе, тобто її Я-концепції. Під час соціального розвитку в молодших школярів складається цілий комплекс індивідуальних особливостей особистості, формуються психологічні новоутворення, розвивається нова соціальна ситуація розвитку. Лише свідомо оволодіваючи в доцільно організованому виховному процесі здобутками культури, дитина розвиває свої суспільні сили, стає повноцінною особистістю, активно включається в процес соціалізації. Підростаюча людина засвоює складний світ дорослих, у якому вона опинилася. При цьому її Я-концепція найбільше підпорядкована впливові сім'ї та школи. Сім'я для дитини – це перша зустріч з новим для неї світом, перша школа спілкування з людьми, перша школа пізнання оточуючої дійсності, перший досвід активної соціалізації. У процесі соціалізації молодший школяр власноруч вчиться бути особистістю. У зв'язку з тим, що молодший шкільний вік є сензитивним для формування моральних норм і правил соціального життя, для формування самооцінки та системи уявлень дитини про саму себе, активна соціалізація розширює коло знайомств, взаємин, збагачує зміст, поглиблює розуміння інших людей, розвиває навички співпраці, взаєморозуміння та взаємодопомоги. Соціалізація особистості збігається з процесом формування особистості та розвитком Я-концепції в онтогенезі, зокрема з передачею їй цінностей, норм, культурних еталонів тощо. У результаті соціалізації дитина вчиться співпрацювати та взаємодіяти з іншими людьми, дорослими та однолітками. Петровський А.В. видокремлює три стадії розвитку особистості в процесі соціалізації: адаптацію, індивідуалізацію та інтеграцію. На стадії адаптації, яка збігається з періодом дитинства, молодший учень виступає як об'єкт суспільних взаємин, на якого спрямовані зусилля значущих дорослих – батьків та вчителів. Саме на цій стадії відбувається входження у світ людей: оволодіння деякими знаковими системами, створеними людством, елементарними

знаннями і системою навичок, яка визначається ним як “активне ставлення дитини до соціального оточення”.

Отже, найбільш природно та ефективно процес формування Я-концепції відбувається в умовах сучасної сім'ї. У залежності від конкретних умов життя сім'ї, характеру взаємин між батьками і дітьми, особливостей сімейного виховання у дітей формуються специфічні типи взаємин з іншими людьми, специфічне ставлення до праці, до пізнання оточуючого світу, до своїх обов'язків, поведінки та діяльності, самооцінка та Я-концепція дитини в цілому.

Сучасний стан теоретичних розробок у вивченні Я-концепції індивіда в значній мірі досягнуто завдяки роботам Р.Бернса, К. Роджерса. Особистісне Я – це внутрішній механізм, який створюється рефлексивною думкою на основі стимульного впливу. Уже на початковому етапі його формування з'являються оцінні та афективні установки, подаючи йому якісний аналіз “хорошого” і “поганого”. Інтеріоризація цих оцінних мотивів здійснюється під впливом культури інших людей, починаючи з сім'ї. До періоду вступу дитини до школи – це головне соціальне оточення, що формує її звички, основи соціальних стосунків, систему знань, систему значимості та цінності. У цей період формується система уявлень дитини про себе, визначається система ставлення дитини до себе та до інших. Виявляються особливості ставлення до різноманітних видів діяльності; формується характер, засвоюються норми дорослого життя; розвиваються соціальні явища. Необхідною умовою формування цілісної Я-концепції молодшого учня є позитивний вплив сім'ї. Ті позиції, які в дитини формуються батьками в системі соціальних стосунків, визначають у подальшому стиль життя й життєвий план, який Е.Берн називав “життєвим сценарієм” (життєвий план, який формується з раннього дитинства переважно під впливом батьків і поступово в міру набуття маленькою людиною соціального досвіду розгортається, ускладнюється, набуває нових характеристик). Важливість такого сценарію полягає в можливості визначити життєву мету. Програмуючи життя своїх дітей, батьки передають їм власний досвід – усе те, чому вони навчилися (або вважають, що навчилися) самі. Проте дитина може обрати

власний сюжет. Саме це й визначає суть сімейного виховання, його вплив на соціалізацію дитини, на формування її Я-концепції та соціальний розвиток молодшого школяра. На нашу думку, Я-концепція має бути адекватною і глибоко продуманою, адже успіх виховання значно більше залежить від уявлення дитини про свої здібності, ніж від самих цих здібностей. Якщо умови для розвитку здібностей є, дитина усвідомлює, що вона може стати успішною людиною лише через свої позитивні вчинки. У контексті заявленої проблеми варто зазначити: головне завдання батьків полягає в умінні подивитися на світ очима своїх дітей, спробувати зрозуміти з “середини” їхню поведінку й відчуття, і в результаті – допомогти досягти кожній дитині повноти свого самовдосконалення та самоздійснення. Сім’я, яка водночас є і першим вихователем дитини, і середовищем передачі їй духовного багатства, культурних традицій, практичних умінь і навичок, має велике значення. Вона багато в чому передбачає, якою стане людина в майбутньому, які моральні якості понесе у світ, яким буде її здоров’я та ін. Завдяки батькам дитина опосереднює норми людських взаємин, засвоює загальнолюдські цінності. При цьому провідним чинником виступають моральна атмосфера, спосіб внутрішнього сімейного життя, соціальні настанови, система цінностей сім’ї, взаємини її членів, ставлення до інших людей, моральні ідеали, потреби, сімейні традиції тощо.

На сучасному етапі розвитку суспільства все помітніше усвідомлюється гостра потреба у створенні та реалізації системи виховної роботи сім’ї і школи з метою забезпечити високий рівень духовного розвитку особистості, формування структурних компонентів її Я-концепції, психологічного комфорту та почуття захищеності, відчуття радості та впевненості у своїх силах.

Останнім часом психологічною наукою розробляються новітні технології, орієнтовані на прийняття позиції ненасильства як вчителями, так і батьками. Суть цієї технології полягає в тому, що мотивом любові до дітей виступає потреба вчителів і батьків у самореалізації в особистості дитини. Якщо дитину по-справжньому люблять, то в майбутньому вона буде

“нести” в собі особистісні риси тих людей (вчителів, батьків, вихователів), які взаємодіяли з нею. Результат такої любові – це емоційно насичене, радісне переживання позитивних змін, що відбулися в особистості дорослої людини і в особистості дитини як неповторної цінності суспільства. Формування власного Я, Я-концепції молодшого учня, його саморозвиток відбуваються на фоні прийняття себе і цілісного позитивного ставлення до себе, що забезпечує його конкретний характер. Лише поважаючи себе, дитина може поважати інших. Емоційне ставлення дитини до себе генетично пов'язане з оцінкою її дорослим. Дитина завжди переживає оцінку себе значущим дорослим (І.Д.Бех).

На жаль, в умовах сьогодення в багатьох сім'ях спостерігається досить неоднозначне ставлення до дитини: з одного боку, зайва опіка – звільнення від посильної домашньої праці, миттєве задоволення всіх матеріальних потреб, з іншого боку – відсутність любові, поваги, наявність дефіциту у спілкуванні. Обидва аспекти негативно впливають на формування особистості, її Я-концепції та на процес соціалізації взагалі. Більшість науковців, вчителів початкових класів, практичних психологів та соціальних педагогів наголошують на тому, що ефективність роботи з батьками страждає, перш за все, від того, що ми найчастіше не знаємо проблем конкретної сім'ї, її психологічного становлення, особливостей батьківського ставлення до дітей, стилів і типів сімейних стосунків, типів порушень сімейного виховання.

Аналіз стану зазначеної нами проблеми свідчить, що впливові соціального середовища (зокрема сім'ї) на формування Я-концепції молодших школярів соціалізація приділяється недостатня увага, відсутня система роботи, немає спеціальних наукових праць щодо її вирішення. З цієї метою нами було проведено анкетування вчителів-класоводів м. Кривого Рогу (Довгинцівська педагогічна гімназія), м. Дніпропетровська (СШ № 17); ЗОСШ Широківського та П'ятихатського районів Дніпропетровської області. Всього в опитуванні взяло участь понад триста вчителів початкових класів. Результати анкетування показали, що в сучасних сім'ях панує унікаючий стиль виховання: більшість батьків відверто говорять про

відсутність у них часу займатися “ще й вихованням”. Багато з них заявляє про необхідність матеріального забезпечення. Деякі відверто кажуть про свою некомпетентність, відсутність у них психологічних знань щодо сімейного виховання. У своїх відповідях майже 70 % респондентів заявили, що співпраця батьків зі школою обмежується фрагментарною зацікавленістю оцінками. Дехто з респондентів (40 %) наголосили на тому, що в класах майже 25 % неповних (в основному мами-одиначки) сімей. Отже, вивчення досвіду роботи деяких вчителів початкових класів, аналіз фактичного матеріалу, бесіди з вчителями-класоводами, батьками молодших учнів, відвідування батьківських зборів дають підставу стверджувати, що батькам відводиться дещо пасивна функція. У більшості сучасних родин сформовано, на жаль, байдуже ставлення до школи, і дуже часто до власної дитини. Крім того, нами було проаналізовано понад сто дитячих малюнків на тему: “Моя сім’я”. Аналіз показав, що молодших учнів, які перебувають у гарному настрої і задоволені своєю соціальною позицією та соціальним статусом у сім’ї, - 23 %. Є діти, які сподіваються на краще, їх - 43 %. Але є діти (33,5 %), які почувають себе самотніми, незахищеними, нелюбимими. Звідси тривожність і агресія, гіперактивність і непорозуміння між батьками та дітьми. Все це негативно впливає на процес формування Я-концепції молодшого школяра.

Таким чином, необхідно забезпечити якісно нові суб’єкт - суб’єктні зв’язки та взаємодію між батьками і дітьми, однолітками і товаришами, які створюють психологічну захищеність та психологічний комфорт, тобто є потреба у створенні спеціальних психолого-педагогічних умов для формування Я-концепції молодшого школяра.

Література

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Пер. с англ. Под ред. Н. Бурьгиной, Р. Кучкаревой.- М.: Апрель-пресс., 2002.- 640 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2-х кн. – Кн.1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. - К.: Либідь, 2003.- 280 с.

3. Божович Л.И. Этапы формирования личности в онтогенезе// Хрестоматия по возрастной психологии / Сост. Семенов. Под ред. Д.И. Фельдштейна. - М.: Международная педагогическая академия, 1994.- С.88-98.

Д.В.Щербина

ДИДАКТИЧНА ГРА В СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО-ЗОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Данная статья рассматривает роль и значение дидактической игры в системе личностно-ориентированного обучения. Акцентируется внимание на том, что успешное применение игр способствует повышению качества знаний, умений и навыков учащихся, стимулирует их творческую деятельность, инициативность, самостоятельность, активность.

The role and importance of the didactic game in the system personality-orientated studying are considered in this article. It has been shown, that successful employment of the games influence on improvement of the quality knowledge, skills and habits of the pupils, stimulate their creative work, initiative, independence and activity.

Сучасна тенденція розвитку України, її інтеграція в європейське та світове співтовариство висувають перед вітчизняною педагогічною наукою ряд нових проблем, найважливіша з яких – якість підготовки учнів до майбутньої життєдіяльності.

Процеси, які відбуваються на сучасному етапі, розвиток культури та мистецтва ставлять нові питання до педагогічної теорії та практики, оскільки, як було зазначено на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти, “освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України” [4, 2].

Сучасна школа переживає бурхливий час, у системі освіти відбуваються значні зміни, зростає науково-педагогічний потенціал, підвищується якість викладання основ наук, висуваються нові вимоги до рівня загальної середньої освіти. Оскільки традиційне навчання багато в чому не задовольняє

сучасні вимоги, існує об'єктивна необхідність застосування новітніх організаційних форм навчальної роботи.

У "Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті" наголошується на тому, що "система освіти має забезпечувати інноваційний характер навчально-виховної діяльності" [4,2], тому що саме інноваційний підхід до навчання зорієнтований на розвиток творчої особистості, формування в неї нестандартного мислення, такий тип організації навчального процесу ґрунтується на діалозі, виборі, вільному обміні думками, створенні ситуацій успіху.

Аналіз педагогічної теорії та практики переконує в тому, що в умовах сучасної загальноосвітньої школи традиційний підхід до навчання не завжди себе виправдовує, оскільки загальний темп вивчення матеріалу та обсяг знань призначені для засвоєння учнем середнього рівня, велику кількість знань учні отримують у готовому вигляді від учителя, тобто традиційне навчання не забезпечує належним чином інтенсивне оволодіння системою знань, формування вмій та навичок, які б сприяли розвитку творчої особистості, створювали б умови для повнішого та ефективнішого використання розумових можливостей кожної дитини.

Мета національної школи - не просте оволодіння учнями певною сумою знань, а виховання життєво активних, гуманістично спрямованих громадян України, які б у своїй життєдіяльності керувалися національними та світовими загальнолюдськими цінностями. Протиріччя, що виникає між вимогами, які ставить до кожної особи швидко змінюване суспільство, та рівнем їхньої готовності до майбутньої діяльності вимагає інтенсивного пошуку та розвитку нових підходів до навчально-виховного процесу.

Вирішення даного протиріччя можливе за умови зміни технології традиційного навчання. Нові підходи до навчального процесу потрібно шукати у резерві дидактичної гри, яка здатна активізувати навчальну та пізнавальну діяльність, навчити дитину творчо мислити, розвинути уяву, дати можливість розкрити індивідуальність учня, забезпечити позитивну мотивацію здобуття знань, активізувати функціонування інтелектуальних і вольових сфер, відчувати потребу у самоосвіті,

формувати стійкий інтерес до предмета, недарма ще у Стародавньому Римі вчителя, який викладав основи наук, називали “вчителем ігор”.

Сьогодні такого роду ігри знаходять все більше застосування у практиці вищої школи, у сфері професійного навчання, де вони спрямовані на формування та відпрацювання певних професійних навичок.

Велику увагу грі та її ролі у розвитку дітей приділяли видатні вчені-педагоги і психологи Ю.Азаров, Ш.О.Амонашвілі, Л.С.Виготський, В.О.Сухомлинський, Д.Б.Ельконін. На їхню думку, без гри немає цілісного розумового розвитку дитини, вона грає, тому що розвивається, й розвивається, тому що грає.

Значна кількість досліджень, пов'язаних з розробкою, організацією та проведенням навчальних ігор, свідчить про великі можливості такого виду навчання щодо підвищення ефективності навчально-виховного процесу (А.Артемов, Л.Байкова, А.Вербицький, О.Жорник, Р.Осадчук, П.Підкасистий, В.Платов, В.Семенов, О.Янковська).

Саме слово “гра”, як правило, викликає у педагогів асоціацію з чимось несерйозним, що не відповідає важливим завданням навчання. Таке сприйняття метода шкодило його швидкому розповсюдженню, та й зараз ще необхідно пояснювати, що гра є могутнім стимулом активізації пізнавальних інтересів учнів [3,34]. Дидактична гра – це активна навчальна діяльність з імітаційного моделювання предметів, процесів, явищ, що вивчаються. Але вона відрізняється від іншої діяльності тим, як зазначає П.І.Підкасистий, що її предмет – сама людська діяльність. У терміні “дидактична гра” підкреслюється педагогічна спрямованість, відбивається різноманітність її застосування в процесі навчання [5,25].

Для сучасної системи освіти ігрові форми важливі перш за все тим, що вони істотно впливають на обсяг, глибину та свідоме засвоєння школярами навчального матеріалу, оскільки учні засвоюють знання, уміння, які здобуті у ході активного самостійного пошуку, у результаті ці знання та вміння більш стійкі, ніж при традиційному навчанні, яке носить переважно репродуктивний характер, тобто учні лише відтворюють запропонований вчителем чи підручником матеріал.

Л.Д.Столяренко стверджує: “Якщо людину постійно привчати засвоювати знання та вміння у готовому вигляді, можна й притупити її природні творчі здібності: “відучити” думати самостійно” [7,370].

Навчання з використанням гри - це така форма діяльності учнів, у якій усвідомлюється оточуючий світ, відкривається простір особистої активності та творчості. Граючи, учні ставлять перед собою творчі завдання, у вирішенні яких їм допомагають не тільки знання, вміння й навички, але й вигадка, уява, фантазія. Сама участь дитини в будь-якому дослідженні більш важлива для розвитку творчих здібностей, ніж результати цієї діяльності. Ігрове навчання дозволяє вчителю краще пізнати звички, характер, організаційні здібності та творчі можливості кожної дитини. У процесі гри встановлюється тісніший зв'язок між учителем і учнем, ніж на уроці, де використовуються будь-які інші форми навчання. Гра являє собою форму активної діяльності, у процесі якої учні під керівництвом вчителя, займаючи ініціативну позицію, проявляючи самодіяльність, творчість та змагальність, оволодівають знаннями, уміннями й навичками. Оскільки гра - переважно дитяча діяльність, то бажання грати властиве кожній дитині, а це, в свою чергу, дозволяє залучити в навчальний процес значно більшу кількість учнів порівняно з використанням традиційних методів, форм, засобів навчання.

Головним новоутворенням у свідомості підлітка психологи вважають почуття дорослості, яке виявляється у прагненні бути та вважатися дорослим. А гра - важливий засіб підготовки до майбутньої життєдіяльності - заглиблює учнів у бажаний світ діяльності дорослих, висуває перед ними “дорослі” проблеми. С.У.Гончаренко зазначає, що зміст рольової гри реалізується дитиною у взятій на себе ролі, згідно з певними правилами поведінки, що регулюють її виконання, рольова гра - це школа довільної поведінки й діяльності, властивої поведінці й діяльності дорослих [1,73], “...гра формує емоційну, моральну та інтелектуальну сфери дитини, сприяє фізичному вдосконаленню... [1,139].

Правильно підібрані та добре організовані ігри сприяють всебічному розвитку особистості школяра,

допомагають сформуванню необхідних у житті та навчанні корисних навичок й якості. У своїй сукупності ігри розвивають не тільки мислення, пам'ять, творчу уяву, увагу, але й виховують у дітей спостережливість, обґрунтування суджень, звичку до самоперевірки, а також вчать дітей підкоряти свої дії поставленій меті та доводити почату справу до логічного завершення. Гра виховує навички колективіста, розвиває організаційні здібності, впливає на розвиток таких якостей, як взаємодопомога, відвертість, порядність. Основою взаємодії у грі є спілкування, яке надає можливість учням порівнювати себе з іншими, стверджуватися у своїх здібностях, відстоювати особисту позицію, тобто гра забезпечує умови для самовираження та самоствердження особистості дитини.

В ігровому навчанні на перший план виступають знання та вміння, тому дидактична гра повинна співвідноситися зі знаннями, які учні вже мають. Гра у будь-якому випадку викличе зацікавленість учнів, але відсутність певних знань може ускладнити її проведення, особистий досвід хоча й має велике значення, але його може виявитися недостатньо. Зміст навчальної гри допомагає не лише закріпити набуті знання, але й значно поширити їх.

При організації дидактичної гри потрібно пам'ятати, що на такому уроці мають реалізовуватися принципи активності, динамічності, колективності, моделювання та проблемності. Уроки – ігри не лише підвищують інтерес учнів до предмета, а й допомагають подолати страх перед навчанням та збуджують пізнавальні інтереси шляхом активізації емоційно-чуттєвої сфери, оскільки, як доводять наукові спостереження, симптом страху виявляється сильнішим порівняно з нестійкими пізнавальними інтересами.

Ігрова форма уроку спроможна створити ситуації успіху в навчанні для учнів середнього рівня. Ситуація успіху є стимулюючим засобом для тих, у кого утворився безрадінний стан учня-трієчника. Це стимулює психологічну мотивацію: від байдужості до змагальності з найкращими учнями, поступового зростання впевненості в своїх силах.

До того ж дидактична гра дозволяє реалізувати усі навчальні функції: дидактичну, розвиваючу, виховну. Навчання

з використанням ігор має особливо велике виховне значення, бо допомагає розібратися у власних сумнівах, знайти хоча б частково відповіді на хвилюючі питання, а також сформувані в учнів справжні моральні ідеали.

Отже, ігрове навчання цілком закономірно посіло належне місце в сучасній загальноосвітній школі, оскільки навчання з використанням гри максимально стимулює пізнавальну діяльність учнів, їхню ініціативність, самостійність, творчу активність, що відкриває широкі можливості для засвоєння предмета.

Література

1. Выготский Л.С. Игра // Собр. Соч.: В 6-ти т. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 4. – С. 244 – 263.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Жорник О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності // Рідна школа. – 2000. – №1. – С. 27 – 29.
4. Кавтарадзе Д. Имитационные игры в экологическом образовании // Биология в школе. – 1990. – №3.
5. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. – 24 – 31 жовтня 2001р. – С. 2 – 4.
6. Пидкасистый П.И., Ахметов Н.К., Хайдаров Ж.С. Игра как средство активизации ученого процесса // Советская педагогика. – 1985. – №3. – С. 22-26.
7. Семенов В.Г. Дидактична гра як форма навчання // Радянська школа. – 1989. – №3. – С. 61 – 66.
8. Столяренко Л.Д. Основы психологи. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 736 с.

С. В. Мантуленко

СУТНІСТЬ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ТА ШЛЯХИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

В статтє рассматривается сущность профильного обучения, его проблемы и перспективы.

This article deals with the essence of profile teaching, its problems and perspectives, the.

Розвиток світового і Європейського освітнього простору об'єктивно вимагає від української школи адекватної реакції на процеси реформування загальної середньої школи, які відбуваються у провідних країнах світу. Серед багатьох визначальних тенденцій реформування сучасної освіти є профілізація старшої школи, що виступає як засіб підвищення якості національних атестатів і наближення змісту та методів навчання до Європейських стандартів.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день вперше зроблена заявка вдосконалення освітньої галузі, закладено нові підходи до організації освіти в старшій школі. Вона має функціонувати як профільна.

Це створюватиме сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, орієнтації школярів на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Профільна школа найповніше реалізує принцип особистісно-орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії [2].

Певною мірою велика частина генерації старших школярів ще наприкінці ХХ ст. вичерпала кредит довіри до загальної обов'язкової середньої освіти, яка забезпечує отримання учнями загальних знань й досить слабо орієнтована на життєве й професійне самовизначення молоді особистості.

На думку П.С.Лернера, нераціонально на сьогодні вчити "всіх всьому", існує гостра потреба подолання відчуження та втоми школярів від змісту освіти, яка не дає адекватної світоглядної картини, не дозволяє скласти уявлення про весь простір праці людей, не дає необхідної інформації для побудови обґрунтованих життєвих і професійних планів [3, 76].

Отже, очевидною стає необхідність профілізації старшої школи, враховуючи всі її проблеми та перспективи.

Долучення до сучасної шкільної практики цієї ідеї – важливий, складний і досить суперечливий крок. Від запровадження профільного навчання ми очікуємо розв'язання

проблеми переорієнтації освітнього процесу з єдиних колективних форм його організації на використання індивідуального навчання, яке сприятиме удосконаленню навчально-виховного середовища, надаватиме йому гнучкості та властивості саморозширення відповідно до талантів учнів. За таких умов, є сподівання на те, що зростуть темпи та зміниться суть соціальної активності школярів. Вони стануть більш самостійними у виборі стилю життя й відповідальнішими за якість свого буття.

Відправною точкою у впровадженні будь-яких інноваційних технологій і систем є детальне вивчення сутності проблеми та обґрунтування шляхів її вирішення.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що спектр досліджень професійного самовизначення та профілізації старшокласників досить широкий. Значний внесок у розробку цієї проблеми зробили такі вчені, як Н.О.Аніскіна, Н.Ю.Булгакова, М.М.Губанова, О.Е.Меркурева, С.Н.Чистякова та ін. Загально методологічні аспекти профілізації учнів розглядалися в наукових публікаціях Л.Артем'євої, М.О.Демарської, П.С.Лернера, Н.Ф.Родичева та ін. Нині накопичено значний теоретичний та експериментальний матеріал щодо цієї проблеми. Розроблена "Концепція профільного навчання в старшій загальноосвітній школі", у якій визначено зміст, мету, завдання, принципи і форми організації.

Це дає підстави зробити висновок, що профільне навчання – одна з актуальних освітянських проблем сьогодення, яка є досить суперечливою і не передбачає однозначних відповідей. Різноманітність підходів і поглядів не свідчить про її всебічне та остаточне вирішення. Хоча в офіційних документах термін "профільне навчання" визначено, точиться суперечка що до складових "навчання" чи "освіта"?

Більшість авторів віддають перевагу "профільному навчанню", але існує досить цікава та аргументована точка зору П.С.Лернера, який визначив профільність як "освіту". Є ряд авторів, які вживають ці терміни як синоніми без відповідного обґрунтування і розмежування їх. Немає однозначної думки і з приводу визначення сутності "профільного навчання".

У сучасній науковій літературі воно трактується як:

- процес, який спрямований на реальне життєве середовище та професійне самовизначення випускників школи. Диференційований за змістом навчання, у якому враховується в першу чергу основні запити і професійні плани учнів у реальних регіональних умовах;
- принцип, який забезпечує поглиблене вивчення окремих дисциплін програми повної загальної освіти. Створює умови для значної диференціації змісту освіти старшокласників. Сприяє встановленню рівного доступу до повноцінної якісної освіти. Розширює можливості соціалізації учнів;
- форма організації навчального процесу, спрямована на реалізацію особистісно-орієнтованого навчального процесу;
- засіб диференціації та індивідуалізації навчання, коли за рахунок змін у структурі, змісті й організації освітнього процесу повніше враховуються здібності та схильності учнів, створюються умови для освіти старшокласників відповідно до їх професійних інтересів і намірів щодо продовження освіти [1,10].

Отже, проаналізувавши все вище зазначене та спираючись на “Концепцію профільного навчання”, дійшли висновку, що:

Профільне навчання – вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів та здібностей учнів і створення умов для навчання старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується за рахунок змін у цілях, змісті, структурі та організації навчання [2].

Метою профільного навчання є формування людини не за єдиним зразком, як це було раніше, а через створення такого педагогічного середовища, в якому кожна окрема дитина отримала б невичерпні можливості для повної самореалізації.

У процесі дослідження цієї проблеми виникає суттєве запитання: у чому ж специфіка профільного навчання в порівнянні з традиційним поглибленим вивченням окремих

предметів? Відмінність полягає в тому, що така диференціація дозволяє учням вибрати конкретну пріоритетну галузь для більш глибокого вивчення. Оскільки цей вибір передбачає ряд варіантів, то пробільність – це перш за все розширення свободи, варіативності шкільної освіти, яка дає можливість учням вивчати не один, а групу інтегрованих предметів.

Отже, профіль навчання – це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів [2].

Засвоєння змісту освіти у загальноосвітніх закладах нового типу має, по-перше, забезпечувати загальноосвітню підготовку учнів, по-друге, підготовку до майбутньої професійної діяльності.

Усі ці та інші очікування не будуть реалізовані, якщо кардинально не змінити мету, зміст і традиційну організацію навчально-виховного процесу. Неможливо до чогось прийти звичайними для всіх, старими формальними методами, що, на жаль, ми спостерігаємо сьогодні. Сучасна школа, незважаючи на всі декларації про розвиток особистості, про нові цінності в освіті і далі дотримується застарілих позицій.

Тому потреба в нових ідеях та підходах щодо вирішення окресленої нами проблеми стає ще актуальнішою.

Створення по суті нового навчального закладу – процес довготривалий, який потребує спеціальної підготовки відповідних кадрів, наявності певної матеріальної бази, перетворення всіх взаємопов'язаних структур дидактичної системи, розробки нового програмно-методичного забезпечення та вирішення ряду проблем, з якими найближчим часом зіткнеться українська школа. У зв'язку з цим виникає реальна загроза дискредитації самої ідеї профільного навчання.

Найбільш оптимальними шляхами вирішення цієї проблеми, на думку багатьох вчених (Л.Березівська, Н.Бібік, М.Бурда, В.Кизенко, Л.Онищук), є створення різнопланових ліцеїв, гімназій, колегіумів, спеціалізованих шкіл, навчально-виховних комплексів та об'єднань шкільних округів [1,72].

При неможливості чи відсутності потреб в організації профільного навчання використовується загальноосвітній варіант навчального плану, універсальний, в якому навчальний час рівномірно розподілений між базовими навчальними предметами. Профілювання старшої школи необхідно здійснювати виходячи із освітніх потреб, інтересів та здібностей учнів. У профільні класи повинні приходити учні, мотивовані на певний вид діяльності, а мотив, як відомо, могутній стимул, тим більше, що в даному випадку він набуває професійно ціннісного спрямування. У залежності від бажань учнів, кількості паралельних класів у старшій школі може вводиться один або декілька профілів. Близькі за змістом профілі можуть структуруватися в напрями диференціації навчального процесу: суспільно-гуманітарний, природничо-математичний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний. Однак ці профілі не вичерпують усього переліку можливих варіантів і визначені досить умовно. Правильніше було б визначати їх, виходячи із структури ринку праці й прогностичним урахуванням перспективи на найближчі 10-15 років.

Таким чином, можна виділити два види профілювання: профілювання на навчальні предмети та профілювання на певну галузь. Пріоритет буде все ж за галузевим профілюванням, оскільки головний критерій правильного профільного навчання – конкурентоспроможність випускників на освітньому ринку та ринку праці.

До організаційних проблем слід також зарахувати здійснення кваліфікованої попередньої профільної підготовки в основній школі, що забезпечить свідомий вибір учнем профілю навчання і знизить ризик помилкового вибору профілю. Необхідно також передбачити корекцію особистісного самовизначення – вільний перехід з одного профілю на інший.

Гострими кутами реалізації ідеї профільності можуть стати перевантаження учнів навчальними предметами та вивчення базових дисциплін у профільних класах. Одним із способів уникнення цього є створення інтегрованих міжпредметних курсів. Це сприятиме розширенню розумового горизонту, варіативності способів діяльності учнів, дозволить

організувати відбір та засвоєння знань різних ступенів цілісності.

В умовах цієї парадигми освіти вчитель найчастіше виступає в ролі організатора і виконавця всіх видів діяльності цього процесу, отже, незаперечно важливим компонентом його результативності є наявність висококваліфікованих педагогічних кадрів, здатних забезпечити потреби профільної школи. Тому на сьогоднішній день головне завдання вищих навчальних закладів педагогічного профілю – забезпечити готовність майбутніх педагогів до профільного навчання старшокласників як важливого показника професіоналізму.

Базуючись на теоретичних підходах досліджуваної нами проблеми, підводячи підсумок всього вище сказаного, слід відмітити, що ідея профільності знаходиться в колі найактуальніших освітянських проблем сьогодення. Магістральний шлях удосконалення сучасної освіти, який забезпечує можливість багатовимірною руху особистості в освітньому просторі, створюючи оптимальні умови для такого руху.

У даному випадку неможливо передбачити всі очікуванні результати. Хоча є сподівання на те, що правильна організація профільного навчання в майбутньому принесе значні дивіденди.

Література

1. Аніскіна Н.О. Організація профільного навчання в сучасній школі. – Харків: Видав. група „Основа”, 2003. – 173 с.
2. Концепція профільного навчання в старшій школі // Освіта України. – 2003. - № 88. – С. 4-5.
3. Лернер П.С. Профильное образование: взаимодействие противоположностей // Школьные технологи. – 2004. - №6. – С. 75-82.